

Türk Sinemasının İlk Kıbrıs Filmi Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA'da Terör ve Şiddet Olaylarının Temsili

Representation of Terror and Violence in The First Cyprus Movie of Turkish Cinema "The Scourge of Cyprus, Red EOKA

Mehmet IŞIK

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Mardin Artuklu Üniversitesi, Güzel Sanatlar
Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema
Bölümü, Mardin, Türkiye

Department of Radio, Television and Cinema,
Faculty of Fine Arts, Mardin Artuklu University,
Mardin, Türkiye

mehmet.isik@artuklu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received 21.05.2024
Revizyon/Revision 29.10.2024
Kabul Tarihi/Accepted 31.12.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 30.01.2025

Atıf

Işık, M. (2025). Türk Sinemasının İlk Kıbrıs Filmi Kıbrıs'ın Belası Kızıl Eoka'da Terör ve Şiddet Olaylarının Temsili. *Turcology Research*, 82, 149-165.

Cite this article

Işık, M. (2025). Representation of Terror and Violence in The First Cyprus Movie of Turkish Cinema "The Scourge of Cyprus, Red Eoka. *Turcology Research*, 82, 149-165.

Öz

Bu çalışmada Kıbrıs'ta yaşanan terör ve çatışma olaylarını konu alan ilk Türk filmi, *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA*'nın az bilinen öyküsü anlatılmış ve filmde terör ve şiddet olaylarının nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Önce arşiv belgeleri ile Türker İnanoğlu, Sezer Sezin gibi tanıkların konuşmaları ve hatıraları birlikte değerlendirilerek filmin az bilinen öyküsü ayrıntılı olarak ortaya çıkarılmış ardından filmler nitel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Yapılan çözümleme neticesinde filmde Ali ve ailesinin direniş öyküsü üzerinden tüm Kıbrıs Türklerine onlar gibi davranarak EOKA saldırıları karşısında direnmeleri, topraklarını terk etmemeleri ve onurlu bir yaşam savaşı vermeleri çağrısının yapıldığı tespit edilmiştir. Filmin kendisinden sonra çekilen filmlerden farklı olarak dini referanslar ve Türkiye'ye yönelik destek çağrılarına yer vermediği, filmde karşıtlıkların filmin çekildiği dönemde Kıbrıs'a yönelik Türk dış politikasının temel tezi olan "taksim" görüşüne uygun şekilde doldurulamaz derinlikte inşa edildiği görülmüştür. Filmde, karşıtlık ve dışlamaların derin olmasının Kıbrıslı Türklere yönelik direniş çağrısının güçlü olmasını beraberinde getirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. EOKA saldırılarının vahşeti ve bundan cesaret alan Rumların Türk komşularının sularını keserek selamlarını bile almaması, Kıbrıs Türklerinin karşı karşıya kaldıkları tehlikenin büyüklüğünü dolayısıyla da birleşme ihtiyacının aciliyetini ortaya koyduğu, karşı karşıya kalınan tehlike karşısında Kıbrıslı Türkler Ali ve geniş ailesi gibi canlarını ve topraklarını korumak için mücadele etmeye çağırıldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA*, Kıbrıs konulu filmler, EOKA terör örgütü, sansür, temsil

Abstract

This study delves into the lesser-known narrative surrounding the first Turkish film depicting the events of terror and conflict in Cyprus, *Cyprus' Evil: Red EOKA*. It scrutinizes the film's portrayal of acts of terror and violence. To uncover the film's backstory, archival documents are meticulously examined alongside recollections and speeches of key witnesses, including Türker İnanoğlu and Sezer Sezin. A qualitative content analysis method is then employed to dissect the film. The analysis reveals that the film, through the narrative of Ali and his family's resistance, issues a compelling call to all Turkish Cypriots to emulate their courage. They are urged to resist EOKA attacks, safeguard their homeland, and fight for an honorable life. Notably, unlike subsequent films, this one refrains from incorporating religious references or calls for support for Turkey. Instead, it delves deeply into the "partition" perspective, a fundamental tenet of Turkish foreign policy towards Cyprus during the film's era. The film's portrayal of opposition and exclusion, characterized by profound depth, strongly underscores the necessity for Turkish Cypriots to resist. The brutality of the EOKA attacks underscores the magnitude of the threat faced by Turkish Cypriots, emphasizing the pressing need for unification.

Keywords: *Cyprus' Evil: Red EOKA*, movies about Cyprus, EOKA terrorist organization, censorship, representation

Giriş

Savaş ve silahlı çatışmalar, başlangıç yıllarından itibaren Türk sinemasında en sık işlenen konular arasında yer almıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren yaşanan savaş ve çatışmaları konu alan çok sayıda belgesel ve kurmaca film çekilmiştir. Çanakkale Muharebeleri, Kurtuluş Savaşı, Kore Savaşı, Kıbrıs Barış Harekâtı ve 1985 yılından itibaren tırmanan bölücü terör olayları Türk sinemasının en sık ilgi gösterdiği konular olmuştur. Türk sinema tarihi üzerindeki etkisine ve sinemada en sık işlenen konular arasında yer almasına karşın sinema-savaş etkileşiminin akademik çevrelerin ilgisini çektiğini söylemek pek mümkün değildir. Bu durumu bir eksiklik olarak kabul eden bu çalışma, Kıbrıs'ta Türk halkına yönelik terör saldırılarının yoğunlaştığı bir dönemde çekimlerine başlanan ve adada kısmen barışın tesis edildiği bir dönemde vizyona giren *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA* (1959) filminde yaşanan terör ve şiddet olaylarının nasıl temsil edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle filmin az bilinen öyküsü anlatılarak filmde terör ve şiddet olaylarının nasıl temsil edildiği ortaya konulmuştur. Böylece şiddet olaylarının yoğunlaştığı bir dönemde çekilmesine karşın kısmen barışın tesis edildiği bir dönemde vizyona girmesi nedeniyle önce desteklenen ardından da yasaklanan bir filmin öyküsü üzerinden Türk sinemasında sinema-savaş etkileşimi üzerine tespitlerde bulunulmuştur.

Türk Sinemasında Kıbrıs'ta Yaşanan Terör ve Şiddet Olayları

Kurtuluş Savaşı sonrasında uzun süre Türkiye gündeminde önemli bir gündem maddesi olmayan Kıbrıs adası ve ada Türkleri, II. Dünya Savaşı sonrasında Rumların adayı Yunanistan'la birleştirme faaliyetlerini yoğunlaştırmasıyla birlikte, 1950'li yılların ortalarından itibaren, Türkiye'de önemli bir gündem maddelerinden biri hâline gelmeye başlar. 1950'li yılların ortalarına kadar Türkiye için Kıbrıs diye bir sorunu yoktur. Bu durum hem Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hem de onu izleyen Demokrat Parti (DP) döneminde dışişleri bakanları tarafından dile getirilmiştir (Denizli, 2014, s. 21). EOKA'nın (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston/ Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü) 1 Nisan 1955 tarihinde İngiliz askeri yapıları, radyo vericileri ve polis karakolları gibi hedeflere yönelik bir dizi bombalı saldırıyla terör eylemlerine başlaması (French, 2015, s. 70; Novo, 2020; Özdemir & Özcan, 2022, s. 228), Türkiye'nin adaya olan ilgisini artırır. Aynı yıl Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığına ilişkin haberlerin yayılmasıyla başlayan 6-7 Eylül olayları ise Yunanistan ile ilişkilerin daha da gerilmesini ve bu gerilimin Kıbrıs'a da yansımaları beraberinde getirir.

Kıbrıs konulu filmlerde, genellikle eylemleriyle Türklerinin en önemli düşmanı olarak temsil edilen EOKA, yine bu filmlerde adı sık sık geçen Albay Georgios Grivas tarafından kurulur. 1898 yılında Kıbrıs'ta (iskele) doğan Grivas, 1916 yılında girdiği Yunan Askeri Akademisinden mezun olduktan hemen sonra bir subayı olarak Yunan Ordusu'nun Küçük Asya Seferine (1919-1922) katılır. 1946 yılında albay rütbesiyle emekli olduktan sonra, Kıbrıs'ın İngiliz egemenliğinden çıkarılarak Yunanistan'a bağlanması için (Enosis) mücadeleye başlar (Özdemir & Özcan, 2022, s. 228). Bu amaçla 1951 yılından itibaren sık sık Kıbrıs'a gider ve 1955 yılından itibaren başlayacağı terör eylemleri için alt yapı çalışmaları yapar. EOKA başlangıçta yalnızca İngilizlere yönelik saldırılar düzenlese de 1957 yılından itibaren doğrudan Türk nüfusunu da hedef almaya başlar. Kıbrıs Türklerine yönelik eylemler, Türkiye kamuoyunda büyük tepki yaratır ve başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerde kalabalık mitingler düzenlenmesine neden olur.

Kıbrıs'ta Türklere yönelik ilk ciddi saldırı 1956 yılı başında gerçekleşir. Türk polis şefi Abdullah Ali Rıza'nın 11 Ocak 1956'da Ba'f'da evinin önünde şehit edilmesiyle birlikte şiddet olayları tırmanmaya başlar. Stanley Mayes, Abdullah Ali Rıza, EOKA tarafından kasten öldürülen ilk Kıbrıslı Türk olduğunu (Mayes, 1960, s. 88) ifade eder. Bu saldırının ardından Lefkoşa'nın Türk kesiminde Türkler ilk kez miting düzenler (Makaros, 2005, s. 210-211). Bu olayı, polis gücü içerisinde görev alan başka Türklerin şehit edilmesi ve 1957 yılından itibaren doğrudan Türk köylerini hedef alan saldırı ve baskınlar izler. Kıbrıs Türklerine yönelik bu saldırılar, Türkiye'de EOKA'ya ve ada Rumlarına yönelik öfkenin artmasına ve millî duyguların güçlenmesine neden olur (Kara, 2022, s. 45). 1955'te başlayan ve 1959'da sona eren terör eylemleri sonunda, EOKA'cılar tarafından 100'ün üzerinde Türk öldürülür, Türklerin yaşadığı 33 köy terk edilir ve 6.000'den fazla Türk daha güvenli yerlere göç etmek zorunda kalır (Denizli, 2014, s.22). Rumların şiddeti her geçen gün artan saldırılarına karşı koymak üzere Türk toplumu da kendi direnişini örgütlemeye başlar. *Volkan*, *Karacete* ve *9 Eylül Cephesi* gibi teşkilatlar kurulur. Bunların istenilen başarıyı elde edememesi üzerine 15 Kasım 1957'de Türk Mukavemet Teşkilatı kurulur ve ada halkının mücadelesi örgütlü hale gelir (Denizli, 2020, s.13-14).

Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırıların ve tırmanan şiddet olaylarının Türk sinemasına ilk etkisi 1940'ların sonunda başlayan Kurtuluş Savaşı filmleri akımını 1958 yılından itibaren yeniden canlandırması olur. Nejat Saydam'ın *Bu Vatan Bizimdir* ve *Şahinler Diyarı* ile Rahmi Kafadar'ın *İstiklal Uğrunda*, Agah Ün'ün *Meçhul Kahramanlar* gibi filmlerini 1970'lerin ortalarına kadar uzanan süreçte çok sayıda benzer temalı film takip eder. Kıbrıs filmlerinin popüler olmasında bir diğer önemli faktör de, 1950 yılından itibaren çekilen Kore Savaşı'nı konu alan *Türk Süngüsü* (1951), *Kore'de Türk Kahramanları* (1951), *Kore'den Geliyorum* (1951), *Dokunulmaz Bu Aslana* (1952), *Yurda Dönüş* (1952), *Zafer Güneşi* (1953), *Şimal Yıldızı* (1954), *Ağlayan Gelin* (1957) gibi filmlerin (Işık & Özdemir, 2017, s. 129, 2019, s. 73-75) geniş ilgi görmesidir.

Kıbrıs'ta Türklere yönelik terör ve şiddet olaylarını konu alan bir film çekme fikri, 1955 yılı ortalarına uzanır. Milliyet gazetesinde 21 Haziran 1955 tarihinde yayınlanan "Kıbrıs İçin Bir Film Çevrilecek" başlıklı haberde *Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti*'nin "adanın tarihini canlandırmak maksadıyla bir film çevirmeye karar verdi(ği)" ve "filmin senaryosunu genel başkan(ın) hazırladı(ğı)" (Milliyet, 1955, s. 2) bilgileri paylaşılmıştır. Bu bilgi, Kıbrıs'a yönelik ilginin, film çekilme girişimlerine konu olacak ölçüde arttığını göstermektedir. Bu film projesi, 6-7 Eylül (1955) olayları sonrasında Cemiyetin kapatılması sonucunda hayata geçirilemez.

Kıbrıs'ta yaşanan terör ve şiddet olaylarını konu alan ilk film 1959 yapımı *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA*'dır. Bu filmi aynı yıl Behlül Dal'ın *Kıbrıs Şehitleri* (1959) izler. Makalemizin konusunu oluşturan ilk film gösterime girdikten bir gün sonra tamamen yasaklanırken diğeri bazı değişiklikler yapıldıktan sonra gösterime girebilmiştir. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile sorunun gündemden düşmesi sonrasında bir süre popülerliğini yitiren Kıbrıs konulu filmler, şiddet olaylarının tekrar tırmanışa geçmesi üzerine 1963 yılından itibaren yeniden popüler hale gelir. Osman Nuri Ergün'ün *Hancı'nın Kızı* (1963) filmi bu anlamdaki ilk örnektir. Onu, Tunç Başaran'ın *On Korkusuz Adam* (1964), Ural Ozan'ın *Kıbrıs Volkanı* (1965), Osman Fahri Seden'in *Severek Ölenler/ Kartalların Öcü* (1965), Nejat Saydam'ın *Dişi Düşman* (1966), Aram Gülyüz'ün *Fırtına Beşler* (1966), Kayhan Arıkan'ın *Fedailer* (1966), Remzi Jöntürk'ün *Göklerdeki Sevgili* (1966), Adnan Saner'in *Severek Doğuşenler* (1966), Nejat Okçugil'in *Fedai Komandolar Kıbrıs'ta* (1968) ve *Komandolar Geliyor* (1968) filmleri izler. Bu tarihten itibaren Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yapıldığı 1974 yılına kadar Kıbrıs konulu film çekilmez. (Resim 1)

Resim 1. 1955 Tarihli Gazete İlanı

15 Temmuz 1974 tarihinde Nikos Sampson'un bir darbeyle Kıbrıs'ta yönetime el koyması ve hemen ardından gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Kıbrıs sorunu Türkiye'nin en önemli gündem maddesi hâline gelir ve Kıbrıs konulu filmler yeniden popüler olur. Remzi Jöntürk *Göç/ Kıbrıs Ufuklarında*, *Sayılı Kabadayılar* ve *Zindan*, Duygu Sağıroğlu *Önce Vatan*, Natuk Bayhan *Kartal Yuvası*, Çetin İnanç *Şehitler*, Ertem Göreç *Sezercik Küçük Mücahit*, Kayhan Arıkan *Türk Aslanları*, Seyfi Havaeri *Zafer Kartalları* ve Kunt Tulgar *Kıbrıs Zaferi: Barış İçin Savaşanlar* filmlerini çeker. Bu filmleri, 1975 yılında Müjdat Saylav'ın *Kıbrıslı Fedailer* filmi izler. Cüneyt Arkin'ın *Cehennem Ateşi: Ölümüne Koşanlar* (1987), Ünal Küpeli'nin (senaryo yazarı Rauf Denктаş) *İşgal Altında* (1993), Derviş Zaim'in *Çamur* (2003) ve *Gölgeler ve Suretler* (2010), Fevzi Tanpınar'ın *Kayıp Otobüs* (2007) sonraki yıllarda çekilen diğer önemli filmlerdir.

Kıbrıs'ta yaşanan terör ve şiddet olaylarını konu alan filmler sıklıkla sansürlenmiştir. İlk filmlerden itibaren Sansür Kurulları, Kıbrıs sorununa değinen filmleri sıkı bir sansüre tabi tutmuştur. Kurulların, genellikle 31 Temmuz 1939 tarihli *Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolüne Dair Nizamname*'nin devletlerarası ilişkilere, propagandaya, etnik topluluklara ve ideolojik ve dini konulara ilişkin düzenlemeler içeren 7. maddesi kapsamında sansür kararları verdiği görülmektedir. Örneğin *Kıbrıs Şehitleri* (1959) filmi hakkındaki 1959/24 sayılı kurul kararında "Filmin başında üç Türkün öldürülmesinden sonra kumlar üzerine yazılan E.O.K.A. sözleri ile filmin muhtelif yerlerinde geçen E.O.K.A. kelimelerinin kâmilten çıkarılıp yerlerine (çete) tabirinin konulması ile iktifa olunması(na)", "Ayşe'nin ölümünden sonra kocasının kucağında olarak görüldüğü sahnenin filme intiha

teşkil ederek ondan sonraki miting ve ordu resmi geçidini muhtevi kısımlarının çıkarılması şartıyla halka gösterilmesinde ve yurtdışına çıkarılmasında bir sakınca olmadığına” oy birliğiyle karar verildiği ifade edilmiştir. Aynı filme ilişkin 22.10.1958 tarihli ve 1958/77 sayılı kararda ise Türk efkarı umumiyesinin Yunanistan ve Kıbrıs olayları ile yakın alakasının bulunmasını dikkate alan komisyon, filmin millî heyecan duygularını tahrik ve müessif hadiselerle sebebiyet verebileceğini mütalaa ederek keyfiyeti karar altına almıştır. Sözü geçen filmin bilhassa Rum azınlığının mütekasif bulunduğu yerlerde halka gösterilmemesi ve yurt haricine çıkarılmaması şartıyla halka gösterilmesinde bir sakınca olmadığına karar verildiği” belirtilmiştir (Karadoğan & Öztürk, 2022a, s. 188). Sansür kararları nedeniyle yapılan değişiklikler sonucunda *Kıbrıs Şehitleri* filminin olay örgüsüne kopukluk ve uyumsuzluklar ortaya çıkmıştır (Kara, 2022, s. 43).

Sansür kurulları bazen de filmleri daha senaryo aşamasında reddetmiştir. Örneğin Orhan Ateş’in *Küçük Kahraman/ Kıbrıs Şehitleri* filminin senaryosu, 1958/148 numaralı kurul kararıyla “Umumi havası itibarıyla millî duygularımıza aykırı” olduğu belirtilerek, “İngiltere ile memleketimiz arasında münafere yaratacak derecede söz ve hareketlerle işlenmiş bulunduğu” için Nizamnamenin 7. maddesinin 3. ve 6. fıkraları hükmüne göre (Karadoğan & Öztürk, 2022a, s. 222) reddedilmiştir. Bazen de senaryo da büyük değişiklikler yapılması istenilmiştir. *Hancının Kızı* filmine ilişkin 1964/10 sayılı kararda “Senaryonun birinci bölümünün Kıbrıs’ta değil Anadolu’nun herhangi bir yerinde cereyan ettirilmesi, bütün sahnelerin buna göre düzenlenmesi” (Karadoğan & Öztürk, 2022b, s. 71) talep edilmiştir.

Kıbrıs’la ilgili filmler 1970’li yıllarda da sansüre konu olmaya devam etmiştir. Kurulun 1974/183 sayılı kararıyla *Kıbrıs Zaferi: Barış İçin Savaşanlar* filminden “İkinci Cihan Harbi’nde geçmiş muharebe sahnelerinden, Türk askeri intibasını veren ve bu meyanda bunların öldürülmelerini gösteren sahnelerin” çıkarılması istenilmiştir. *Türk Aslanları (İstiklal Harbinden Kıbrıs’a)* filmine ilişkin 1974/199 sayılı kararda da benzer talepler tekrarlanmıştır. *Zafer Kartalları Kıbrıs’ta* (1974/186) filmi ise, “Kıbrıs harekâtı sırasında piyadenin hücumunu gösteren sahnelerden, erlerin piyade tüfeği ile görüldüğü sahnelerin çıkarılması” şartı ile kabul edilmiştir (Karadoğan & Öztürk, 2022b, s. 335-336).

Bu kararlar genel anlamıyla değerlendirildiğinde, Türkiye’nin Kıbrıs sorununa ilişkin filmler konusunda hassas davranmaya çalıştığı, senaryo aşamasından itibaren bu yapımları sıkı bir denetime tabi tuttuğu, aşırı milliyetçi ya da nefret söylemi içeren yapımlara izin vermediği, özellikle Yunanistan’la ilişkilerin normalleştiği ya da Kıbrıs sorununun uluslararası kamuoyunun gündeminde daha fazla yer bulduğu dönemlerde bu hassasiyetin arttığı söylenebilir.

Kıbrıs konulu filmler genel anlamıyla değerlendirildiğinde ise 1959 yılından itibaren EOKA terör örgütünün ve Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs Türklerine uyguladıkları baskı ve şiddetini konu alan milliyetçi yönü güçlü çok sayıda film çekildiği, Kıbrıs’ta barışın sağlandığı dönemlerde film sayısının düştüğü, 1974 Barış Harekâtı sonrasında film sayısında kısa süreli bir artış yaşandığı ve 1975 yılından itibaren çok az film çekildiği ve milliyetçilik dozunun gittikçe azaldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Arşiv Belgeleri Işığında Kıbrıs’ın Belası Kızıl EOKA’nın (1959) Az Bilinen Öyküsü

Yönetmenliğini Nişan Hançer’in üstlendiği (İnanoğlu, 2004, s. 106), *Kıbrıs’ın Belası Kızıl EOKA* (1959), Kıbrıs’ta yaşanan terör ve şiddet olaylarını konu alan ilk filmidir. Başrollerini Sezer Sezin, Kenan Artun ve Sadri Alışık’ın paylaştığı filmin oyuncu kadrosunda Kenan Pars, Leman Altıntaş, Hulusi Kentmen, Kemal Edige, Niyazi Vanlı, Hüseyin Güler gibi isimler yer almıştır. Filmin senaryo yazarının kim olduğu tam olarak belli değildir. Merkez Film Kontrol Komisyonu kararında senaryo yazarı Kenan Artun olarak belirtilirken Scognamillo’nun filmin yönetmen yardımcısı Türker İnanoğlu’na dayanarak verdiği bilgiye göre Ömer Lütfi Akad’dır (Scognamillo, 2004, s. 29). Biz her iki bilginin de doğru olabileceğini, senaryonun Ömer Lütfi Akad ve Kenan Artun tarafından birlikte yazıldığını değerlendiriyoruz. Akad, aynı zamanda filmin süpervizörüdür ve yönetmenliğin daha önce kendi asistanlığını yapan Nişan Hançer tarafından üstlenilmesini de kendisi istemiştir (Scognamillo, 2004, s. 29).

Kıbrıs’ın Belası Kızıl EOKA, “güncel bir olaydan yararlanarak hem millî duyguları dile getirmek hem de ticari açıdan bu olgudan yararlanmak isteğiyle” (Evren, 2011, s. 138) Türk Eksport Film (Sezer Sezin, Kenan Artun, İlham Filmer ortakları) adına çekilmiştir. Aynı zamanda şirketin müdürü olan Kenan Artun, *Kıbrıs’ın Belası Kızıl EOKA* ya da *Vatan Uğruna* adlı, millî duyguları dile getiren bir projenin gerçekleştirilmesinde ısrarcıdır. Sezer Sezin o günkü şartlarda politik içeriğe sahip bir filmin yapılmasına pek taraftar olmasa da eşi Kenan Artun ve ortağı Cemil Filmer’in direktmesi sonucunda bu projeye evet demek zorunda kalır (Evren, 2011, s. 136-137). (Resim 2)

Resim 2. Kıbrısın Belası Kızıl Eoka Film Afışı

Filmin ilk gösterim tarihi kesin olarak belirlenememiştir; ancak arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla 1959 yılı Şubat ayı yapıldığı tahmin edilmektedir. Agâh Özgüç (2012, s. 107) ve ona referans veren bazı kaynaklarda filmin senaryo yazarı Nişan Hançer, yapım şirketi ise Tez film olarak gösterilmiştir. Arşiv belgelerinden de görüldüğü üzere bu bilgiler hatalıdır.

Elimizdeki arşiv belgeleri, filmle ilgili hazırlıkların 1958 yılında tamamlandığını, senaryonun aynı yıl Merkez Film Kontrol Komisyonu tarafından onaylandığını ve filmin 1959 yılı Şubat ayında gösterime girdiğini göstermektedir. Komisyon'un 3 Temmuz 1958 tarihli 129 numaralı kararında "Kenan Artun tarafından yazılıp filme alınmak istenilen (Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA) isimli senaryo Merkez Film Kontrol Komisyonu tarafından tetkik edilmiştir. Adı geçen senaryonun filme çekilmesinde bir mazur olmadığına ittifakla karar verilmiştir" denilerek filmin çekilmesinde bir sakınca görülmediği belirtilmiştir. Scognamillo (2004, s. 29), Kenan Artun Sezer Sezin çiftinin, filmin çekimleri için hükümetten ve Genelkurmay'dan destek ve yardım aldıklarını ileri sürer.

Film, İstanbul'da Belgrad Ormanlarında ve zeytinlikleriyle Kıbrıs'ı andıran Pendik'te çekilir. Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırıların yoğunlaştığı bir dönemde çekilmesi nedeniyle filmin çekimleri sırasında bile ilgi büyüktür. Hem halk hem de devlet

kurumları çekimlere destek vermek için elinden geleni yapar. Süpervizörün Ömer Lütfi Akad olması nedeniyle film adeta iki yönetmenle çekilir. Hatta çekimler sırasında Ömer Lütfi Akad ile Nişan Hançer arasında bir tartışma çıkar ve Akad seti terk eder. Türker İnanoğlu'nun araya girmesiyle barışılır ve filmin çekimleri tamamlanır (Scognamillo, 2004, s. 29-30).

Filmin stüdyo işlemlerinin de tamamlanmasının ardından üyeleri arasında Âlim Şerif Onaran'ın da bulunduğu Merkez Film Kontrol Komisyonu 27 Ocak 1959 tarih ve 8 numaralı karar ile filmin gösterimine izin verir. "Türk Export Film Limited Şirketine ait 'Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA' adlı film 27/1/1959 günü saat 10.00'da Polis Enstitüsü Sinemasında Merkez Film Kontrol Komisyonunca görülmüştür. Adı geçen filmin halka gösterilmesinde ve yurt haricine çıkarılmasında bir mahsur olmadığına ittifakla karar verilmiştir" şeklindeki kararın ardından film gösterime girer.

Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA, büyük bir gişe beklentisiyle gösterime girmiştir. Filmin yönetmen yardımcısı Türker İnanoğlu, Ali Kırca'nın sunuculuğunu yaptığı *Siyaset Meydanı: Bay Sinema* (Kırca, 2010) adlı programda filme ilişkin şu bilgileri paylaşmıştır:

Kıbrıs'ta büyük problemin olduğu yıllar bunlar. Bütün gençlik ayakta Kıbrıs Türk'tür! Kıbrıs Türk'tür! her tarafta mitingler oluyor. Taksim'de on binlerce kişi meydanı dolduruyor. Bu sırada Atatürk'ün evine Selânik'te bomba atılma meselesi oldu. Hepsisi bu arada (oluyor) Sezer hanımla eşi Kenan Artun o zaman bir şirket kurmuşlardı. Bir Kıbrıs filmi yapmaya karar verdiler. Filme işte asistan olarak ben, yönetmen olarak da Nişan geldi. Filmin süpervizörü de Lütfü (Akad) abi. Lütfü abiyi ben ilk orada tanıdım, Sophan abiyi de o filmde tanıdım. Bütün Anadolu sinemacıları avans yağıdır. Herkes bu filmi oynatmak istiyor; çok iş yapacak, çok büyük ilgi toplayacak diyerek filme başlandı. Filmin adı Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA.

Büyük beklentilerle gösterime giren ve öngörüldüğü gibi büyük bir ilgi gören film, kısa süre sonra yasaklanır. Burçak Evren, filmin yasaklanmasında Beşinci Menderes Hükümeti'nde İçişleri Bakanı olarak görev yapan Namık Gedik'in etkili olduğunu belirtir. Ankara büyük sinemada gösterilen filmin devasa afişini gören Gedik, "Biz Kıbrıs konusunda karşı tarafla anlaşma hâlindeyiz; nasıl böyle bir film gösterilir" diyerek filmin gösterimden hemen kaldırılması ister ve bu istek hızla yerine getirilir (Evren, 2011, s. 138). Emniyet Genel Müdürlüğü'nün İçişleri Bakanlığına hitaben yazdığı 12 Mart 1959 tarihli yazı Evren'in tespitlerini desteklemektedir. Anılan yazıda daha önce gösterimine izin verilen filmin "görülen lüzum üzerine 28/02/1959 tarihinde" Bakanlığın "yüksek tensipleriyle Film ve Film Senaryolarının Kontrolüne dair nizamnamenin 28 maddesine tevfikeyle gösterilmekten alıkonulduğu" belirtilmiştir.

Bu yasaklamada filmin gösterim tarihinin Zürih ve Londra Anlaşmalarının yapıldığı döneme denk gelmesinin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Türkkol'a göre (2013) film barış ortamına zarar verebilecek propagandist bir etkiye sahip olabileceği endişesiyle yasaklanmıştır (Türkkol, 2019, s. 12-13). Arşiv belgeleri ve Türker İnanoğlu'nun anlatımları, bu tespitle uyumludur. Kıbrıs konusunda temaslarda bulunmak üzere Başbakan Adnan Menderes ve beraberindeki heyet 5 Şubat 1959 tarihinde Zürih'e hareket etmiş ve yürütülen müzakereler sonucunda Başbakan Menderes ile Yunan Başbakanı Karamanlis, 11 Şubat 1959'da tarihe Zürih Anlaşması olarak geçen metni imzalamıştır. Görüşmelere Londra'da devam kararı alınmış ve 19 Şubat 1959'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna temel teşkil edecek olan Londra Anlaşması imzalanmıştır.

Filmin hangi tarihte gösterime girdiği ve yasaklandığı tam olarak tespit edilememiştir ancak filmin yapımcısı ve başrol oyuncusu Sezer Sezin'in verdiği "...bir gün, bir buçuk gün iki- üç seans mı ne oynadı" (Kırca, 2010) şeklindeki bilgi filmin iki gün kadar gösterimde kaldığını göstermektedir. 12 Mart 1959 tarih ve 19 sayılı Kurul Kararı'nın 1. maddesinde film sahibinin filmin isminin değiştirilmesini içeren dilekçesinin tarihi 20 Şubat 1959 olarak verilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün aynı tarihli yazısında filmin yasaklanma tarihi 28 Şubat olarak belirtilmiştir. Bu iki çelişkili bilgi, Sezer Sezin'in anlatımlarıyla birlikte değerlendirildiğinde filmin 15 Şubat ile 26 Şubat arasında gösterime girdiği ve girdikten sonra iki gün içinde yasaklandığı söylenebilir.

Türker İnanoğlu (Kırca, 2010), Sezer Sezin'in verdiği bilgileri şu sözlerle doğrular:

... Film başladı, sinemada kapı baca kırılıyor. Vizyona girdikten sonra. Taksim sinemasının kapısının önü kuyruk; felaket. İşte Sezer Hanımın da söylediği gibi polis geliyor, filmi durduruyor, kopyaları alıyorlar. Diğer Sinemalardan da aynı anda kopyaları alıyorlar. Daha sonra aradan bir sene, bir buçuk sene sonra, 100 dakikalık film, 62 dakika olarak başka bir isimle yeniden piyasaya sürüldü; ama maddi bakımdan Sezer hanımlara (çok zarar verdi), onları çok kötü durumlara soktu. Bütün o gelen avansları iade etmek zorunda kaldılar ve çok kötü oldu.

Gerçekten de filmin gösterimden kaldırılması, henüz üç film yapmış yeni bir şirket olan Türk Eksport Film'i güç durumda bırakır. Sezer Sezin, Merkez Film Kontrol Komisyonu'ndan gösterim izni almış bir filmin bu şekilde kaldırılmasına itiraz ederek kendisinin ve şirketin uğradığı maddi zarardan ötürü tazminat davası açmak ister. Kurul ise filmin adının değiştirilmesi ve sakıncalı olabilecek sahnelerin tümünün çıkartılması şartıyla filme yeniden izin verilmesi teklifini sunar; Sezer Sezin bu teklifi kesin bir dille reddeder. Ancak ortakları Cemil Filmer ve Kenan Artun aynı fikirde olmayınca onlarla kavga ederek kendi kurduğu şirketi bırakıp gider. Film Kurul'un istediği şekilde adı değiştirip sakıncalı olarak tanımlanan sahneler alındıktan sonra tekrar gösterime sokulur; ama eski gişe başarısını yakalayamaz (Evren, 2011, s. 138). Sezer Sezin haklı çıkar ve Türk Export

Film Limited Şirketi bu filmde sonra batar (Tolgay, 2023). Şirketin batacak derecede çok fazla zarar etmesinin bir nedeni de büyük gişe beklentisi nedeniyle Sezer Sezin-Kenan Artun çiftinin, filmi kendileri dağıtarak aradaki işletmeciyi komisyonundan kurtulmak istemeleridir (Scognamillo, 2004, s. 30). Ancak filmin yasaklanmasıyla kar yerine zararları artmıştır.

Burçak Evren'e (2011) göre *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA'nın yasaklanması*, yalnızca şirketi değil, belki de sinemada elde edeceği en büyük fırsatlardan birini yakalamaya ramak kalan Sezer Sezin'i de güç durumda bırakır. Sezer Sezin'in en büyük hayali, Kâğıthane'de, Türk sinemasına altyapı oluşturacak nitelikte Hollywood benzeri bir stüdyo kurmaktır. Kendisi bu düşünüyü hayata geçirecek sağlam ortaklar da bulmuştur. Ankara'nın en büyük Sinemalarından biri olan Büyük Sinema'nın sahipleri Rüştü Güvenç ve Hamdi Başar, Sezer Sezin'e yeni yapacağı filmin başarılı olması hâlinde dilediği yerde kuracağı stüdyonun tüm masraflarını karşılayacakları sözünü verir. Olaylar beklenmedik şekilde gelişince Sezer Sezin hem şirketini hem de sinemaya girdiği günden beri düşlediği stüdyo işini ve düşünüyü yitirmiş olur (Evren, 2011, s. 138-140).

Türker İnanoğlu'nun (Kırca, 2010) ve Burçak Evren'in (Evren, 2011, s. 138-140) belirttiği gibi filmin gösteriminin yasaklanması üzerine filmin adı değiştirilerek ve yarıya yakın kısmı kesilerek yeniden gösterim izni istenmiş ve bu talep Dışişleri Bakanlığı'nın Emniyet Genel Müdürlüğü'ne hitaben yazdığı 09 Mart 1959 tarih ve 740.065-ENF-411 sayılı olumlu görüş göz önüne alınarak uygun görülmüştür. Dışişleri Bakanlığı anılan yazısı şu şekildedir:

Malum bulunduğu veçhile, Kıbrıs meselesinde varılan anlaşmalara takaddüm eden devrede, EOKA'nın Kıbrıs'taki menfi faaliyeti mevzuunda muhtelif film şirketlerimiz tarafından filmler çevrilmişti. Bu filmlerin çevrilmesinden evvel senaryoları Vekâletimizce de tetkik edilmiş ve bunların, Hükümetimizin o zamanki noktai nazarının bir ifadesi olarak, müttetiklerimiz İngiltere ve Yunanistan aleyhinde bir ciheti bulunmamak şart ile, Kıbrıs'taki Türk ve Rum cemaatlerinin birlikte yaşayamayacaklarını gösteren ve EOKA'nın tedhişçilik hareketlerini ve ırkdaşlarımıza reva gördüğü muameleleri tasvir edecek şekilde tadili bilhassa tavsiye edilmişti. Kıbrıs mevzuunda son defa varılan anlaşmalar muvacehesinde, evvelce prodüktörleri tarafından büyük masraflar yapılarak çevrilmiş olan bu mahiyetteki filmlerin, Kıbrıs'ta iki cemaat arasında iş birliği ve dolayısıyla Türk-Yunan dostluğunu zarar edebilecek mahiyetteki sahnelerin çıkarılması suretiyle, tadil ve tashihi cihetine gidilmesi zarureti hasıl olmaktadır. Bu itibarla, bu gibi filmlerin, lüzumu varsa isimlerinin ve bazı sözlerinin değiştirilmesi, icabında bazı sahnelerinin kesilmesi veya tadili ve her hâlde diyaloglarından EOKA kelimesinin çıkarılması ve EOKA'ya atfedilen faaliyetin mesela beynelmilel komünizm ajanlarının faaliyet şeklinde gösterilmesi suretiyle, oynatılmasına müsaade olunmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bu hususu teminen, bu filmlerin yeniden Vekâletimiz temsilcisinin de behemehâl hazır bulunacağı ilgili Film Kontrol Komisyonu'nun tetkikinden geçirilmesini ve bu kontrol neticesinde, yukarıda arzedilen esaslara uygunluğu temin edilecek filmlerin oynatılmasına müsaade olunmasını tensiplerine saygılarımla arz ederim.

Dışişleri Bakanlığının yukarıdaki yazısı dikkatlice incelendiğinde "Kıbrıs'taki Türk ve Rum cemaatlerinin birlikte yaşayamayacaklarını gösteren ve EOKA'nın tedhişçilik hareketlerini ve ırkdaşlarımıza reva gördüğü muameleleri tasvir edecek şekilde tadili bilhassa tavsiye edilmişti" ifadeleri göze çarpmaktadır. Bu ifadelerden Bakanlığın, film şirketlerine sadece EOKA'nın Türklere uyguladığı şiddeti değil, iki halkın bir arada yaşamasının imkânsızlığını işleyen filmler çekmeleri yönünde telkinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu telkin Türkiye'nin Kıbrıs politikasının temelini oluşturan taksim teziyle oldukça uyumludur. Ancak Zürih ve Londra Anlaşmaları sonucunda bu politikanın adeta kökten değişmesiyle birlikte film şirketlerinden büyük masraflarla, eski politikaya uygun şekilde çektikleri filmleri değiştirmesi talep edilmiştir.

Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA filminin *Hürriyet Uğrunda* adıyla gösterime girebileceğine ilişkin 12 Mart 1959 tarih ve 19 sayılı kararla aşağıda belirtilen hususlara uyulmak şartıyla filmin halka gösterilmesine ve yurtdışına çıkarılmasına izine verilmesine oy birliği ile karar verildiği belirtilmiştir:

... 2) Filmin evvelce verilen jeneriğindeki yazının çıkarılıp yerine konulan (Kıbrıs'ta kızıl tahrikçilerin körüklediği kanlı kavga 4 sene sonra nihayete ermiş bulunuyor, kardeşlerimize iyi günler temenni ederken acı günlerin acı bir hatırası olarak kalmasını temenni eylediğimiz bu filmin Hürriyet Uğrunda canlarını feda eden kahraman kardeşlerimize ithaf ediyoruz) tarzındaki yazıyı havi jeneriğin aynen ipkasına, 3) Düşün evinde söylenen (6 E.O.K.A) cıyı yakaladı, Ali'nin söylediği (E.O.K.A. cılar bizi evden attılar), (Köprü başındaki çarpışmada telsizcinin söylediği E.O.K.A. cılar kaçıyorlar, E.O.K.A. cılar ormana doğru kaçtılar) sözlerindeki (E.O.K.A.) kelimelerinin çıkarılıp yerlerine (çete) tabirinin konulmasına, 4) Niko ile bir çeteci arasında geçen konuşmada, Grivas ismiyle Grivas'ı arkadan gösteren sahnede kulağa akseden (kirya Grivas) sözlerinin çıkarılmasına, 5) Ahmet'in yakalandığı sırada (senelerce Türklerin çanağını yaladınız) cümlesinden (Türklerin) kelimesinin çıkarılmasına, 6) Stefon'un söylediği (En büyüğünüzden en küçüğünüze kadar başımızın belasisiniz) şeklindeki sözlerinin çıkarılmasına, 7) Emine'nin söylediği (bizim Kıbrıs'ımız) yine Emine'nin söylediği (Allah'ım sen bizi milletimize kavuştur, bize huzur evvela senden, sonra Mehmetçğin süngüsünden temin edilir) tarzındaki sözlerin çıkarılmasına, 8) Osman Paşa Marşındaki (ünü büyük Mehmetçikler ben Kıbrıs'ı vermem diyor) şeklinde marşta değiştirilen kısmın çıkarılmasına, 9) Çeteciler arasındaki konuşmada Hristo'nun söylediği (Müstakil bir Kıbrıs'tan sonra komünistliğin Kıbrıs'a girmesi bir gün meselesi) şeklindeki sözlerin, 10) Ali ile amcası arasında (milletimiz bizi unutmaz, hem burada sahillerimiz daha bol, daha çabuk denize dökeriz)

şeklinde geçen konuşmaların, 11) Ayşe'nin söylediği (ben milletime güveniyorum) sözlerinin, 12) Dedesinin sorusu üzerine çocuğun (mektebi yaktılar) şeklindeki sözlerinin, 13) Filmin finalindeki bayrak görünen kısmın çıkarılması şartıyla adı geçen filmin halka gösterilmesine ve yurt haricine ihracına ittifakla karar verilmiştir.

Aynı gün İçişleri Bakanlığına bildirilen bu kararın ardından Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA filmi *Hürriyet Uğruna* ya da *Vatan Uğruna* adıyla gösterime girmiştir. Filmin tekrar ne zaman gösterime girdiği tam olarak tespit edilememiştir. Türker İnanoğlu ve Sezer Sezin'in açıklamaları filmin oldukça kısaltılmış şekilde 1959 yılı sonlarında yeniden gösterime girebildiğini göstermektedir. Scognamillo (2014, s. 132) ve Özgüç (1995, s. 79), filmin *Vatan Uğruna* adıyla 1959 yılında gösterime girdiğini belirtmektedir. Mimar Sinan film merkezinde ise film *Hürriyet Uğruna* adıyla kayıtlıdır. Filmin uzun versiyonu kayıp olup bu çalışmada Türker İnanoğlu Vakfından aldığımız 52 dakika uzunluğundaki bir versiyonu incelenmiştir.

Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA (1959) Filminde Terör ve Şiddet Olaylarının Temsili

Filmler çekildiği dönemin toplumsal, ekonomik ve düşünsel yapısı konusunda önemli ipuçları barındıran yapımlardır. Başka bir ifadeyle filmin kendisi tarihi bir belgedir. Dolayısıyla filmlerin incelenmesi hem filmin çekildiği dönemin hem de tasvir edilen tarihi dönemin anlaşılmasına katkıda bulunur. Bu hâliyle savaş, film ve tarih arasındaki ilişkiye dair önemli ipuçları keşfetme fırsatı sunar (Chambers, 1994, s. 377). Bu çalışmada, Türk sinemasının Kıbrıs'ta yaşanan terör ve şiddet olaylarını ele alan ilk filmi *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA* analiz edilerek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunun hemen öncesinde hem Kıbrıs'taki hem de Türkiye'deki toplumsal, ekonomik ve düşünsel ortam konusunda ipuçları elde edilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle filmin olay örgüsü çıkarılmış ardından filmlerin ideolojik çözümlemesine geçilmiştir.

Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA Filminin Özeti ve Olay Örgüsü

Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA, EOKA terör örgütünün (filmin bazı yerlerinde çete olarak isimlendirilmiştir) yüzyıllardır Kıbrıs'ta yaşamakta olan Türklere adayı terk etmeleri için yaptığı baskı ve zulmü, yaşadıkları evi ve tarlalarını bu baskılar sonucu terk ederek baba evine taşınmak zorunda kalan iki çocuklu bir aile üzerinden anlatır. Ali ve ailesi, EOKA mensubu teröristlerin yaptığı baskılar sonucu evlerini ve tarlalarını terk ederek baba evine taşınırlar. EOKA onları baba evlerinde de rahat bırakmaz ve aileyi tamamen yok etmek üzere harekete geçer. Film, baba evine taşınan Ali ve geniş ailesinin, EOKA terör örgütü mensuplarına karşı verdiği yaşam savaşını konu alır.

Filmde olayların hangi tarihte geçtiği tam olarak belli değildir. Jenerikteki yazıdan 1959 yılında imzalanan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna yasal zemin teşkil eden Zürih ve Londra antlaşmalarından öncesinde İngiliz yönetimi döneminde geçtiği anlaşılmaktadır.

Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA'nın incelenen versiyonunda jenerik yoktur. Film, "Kıbrıs'ta Kızıl tahrikçilerin körüklediği kanlı kavga dört sene sonra nihayetlenmiş bulunuyor, Kardeşlerimize iyi günler temenni ederken; Acı günlerin, acı bir hatırası olarak kalmasını istediğimiz bu filmi de "Hürriyet Uğruna" canlarını feda eden kahraman kardeşlerimize ithaf ediyoruz" şeklindeki yazının ekrana gelmesiyle başlar.

Film, küçük bir kız çocuğunun yerde yatar vaziyette duran annesinin başında ağladığı bir sahne ile açılır. Kız çocuğunun yanından eli silahlı üniformalı iki kişi koşarak geçer ve önce merdivenlerden koşarak inen genç bir adamın, ardından da yaşlı bir çiftçinin silahla vurulduğu görülür. Yaşlı çiftçi, kendisini vuranlara "kahpeler" diye bağıırır. Sonra kamera bir ev içerisinde aile arasında gerçekleştirilen bir düğün törenine döner. Katılımcılar törenin sonlarına doğru piyano eşliğinde *Tuna Nehri Akmam Diyor* marşını, sözlerini "Ünü büyük Mehmetçikler ben Kıbrıs'ı vermem diyor" şeklinde değiştirerek söylerler. Düğün dağılıp gelinle damat odasına çekildikten kısa süre sonra silahlı üç adam evi basar ve adının Kenan (Kenan Pars) olduğunu öğrendiğimiz damadı yanlarına alarak ayrılırlar. Kenan film boyunca bir daha görünmez.

Sonrasında sekans değişir ve kamera bir çiftlik evinin etrafını saran üç silahlı kişiye döner. Üç silahlı adam, boş bir arazideki eve doğru ilerlerken görünür. Onları gören bir kadın (Emine, Sezer Sezin) korkudan elindekileri yere düşürür ve sonradan eşi olduğunu öğrendiğimiz kişiye doğru Ali (Kenan Artun) diye seslenir. Ali, on yaşlarındaki oğlu Mehmet ile birlikte koşarak gelir. Silahlı kişiler, Ali'den evini terk etmesini isterler. Kabul etmeyince de silahlarını eşi ve iki çocuğuna çevirerek onları öldürmekle tehdit ederler. Bunun üzerine Ali ve ailesi, hiçbir şey almaksızın evlerini terk ederek uzaklaşırlar. Oğlu Mehmet evi terk ettiği sırada bahçede bir sandık üzerinde bıraktığı tarih kitabı almak istese de silahlı adamlar izin vermez.

Ali ve ailesi, Mahmut Amca olarak hitap ettikleri yaşlı bir yakınlarının yanına giderek EOKA'cıların kendilerini evden attıklarını söylerler ve ona akıl danışırlar. Mahmut Amca, Ali'ye baba evine gitmesini tavsiye eder ve baba evine dönmek istemeyen Ali'yi babasının kendisine ihtiyacı olabileceğini söyleyerek ikna eder.

Sekans tekrar değişir ve kamera Ali'nin babası Recep'in (Hulusi Kentmen) evine döner. Ali, olanları babasına anlatır. Oğlunu ciddiyetle dinleyen Recep, "Kaç yıldır topumuzu havaya uçurmak niyetindedir. Tedbirli davranmamız lazım. Hiç niyetlenmesinler, bizim ölümümüz daha onların topuna yeter" şeklinde cesaret veren bir konuşma yapar. Torunu Mehmet'in "Mektepten ne haber Mehmet?" sorusuna verdiği "yaktılar" yanıtı ise Recep'i derinden üzer.

Çocukları dedelerinin evinde oynarlarken duvarda üzerinde "Ne Mutlu Türküm Diyene" yazan bir Atatürk resmi vardır.

Abisi kız kardeşine anlatırken onu “Atatürk babamız” olarak tanıtır ve kendisinin bütün Türklerin babası olduğunu söyler. Erkek çocuk bu sırada odalarına gelen babasına büyüyünce Atatürk gibi olacağını söyler. Babası bu söz üzerine gururla inşallah diye yanıt verir.

Sekans tekrar değişir ve kamera İngilizce olarak Kıbrıs Polisi yazan bir binaya döner. Ali, Kıbrıs Polis teşkilatında görevli kardeşi Ahmet’in (Sadri Alışık) yanına giderek ona başından geçenleri anlatır ve babalarının evine taşındıklarını söyler. Aynı zamanda Ahmet’in nişanlısı Ayşe’de onlara taşınmıştır. Bu sırada bir anons gelir ve Ahmet bölüğü ile birlikte çatışma bölgesine gider. Ahmet’in yakın arkadaşı Yalçın, John ve Tom isimli polislerle birlikte çatışmada şehit olur.

Kamera tekrar Recep’in evine döner. Gece yarısı uyanan Ali, gizlice EOKA’cıların silah deposuna girer ve oradan aldığı silahları eve getirir. Ali, EOKA’cıların evi basabileceğini tahmin etmektedir. Bir süre sonra gerçekten de EOKA’cılar evi basar; ancak ev halkı silahlandığı ve hazırlıklı olduğu için başarılı olamazlar. Ama eve dönmekte olan Ahmet’i pusuya düşürürler ve onu babası Recep’in evinin önüne götürüp ayaklarından ağaca asarak Recep’ten ailesiyle birlikte teslim olmasını isterler. Bu sırada Ali EOKA’cıların cephaneliğini havaya uçurur ve Ahmet’i kurtarır. Ahmet ise tam eve girerken omuzundan yararlanır.

Ali’nin kızı Ayşe, bahçede unuttuğu bebeğini almak için dışarı çıktığında EOKA’cılar tarafından kaçırlır. Bu sırada kamera, çetesine yeni bir baskın emri veren Grivas isimli bir çete reisine döner. Yalnızca sırtı görünen Grivas, cephaneliğin havaya uçurulduğu haberini alınca Recep ve ailesinin yok edilmesi emrini verir. Bu sırada kızını kurtarmak isteyen Ali, EOKA’cılarının eline geçer. Ancak Ahmet’in yardıma gelmesiyle hem Ahmet hem de kız kurtulur. Grivas’ın emir verdiği çete üyeleri ise Recep’in evini sarar. Film burada kesilir ve dış sesin Tuna Nehri marşını söylemesi ile sonra erer.

Kıbrıs’ın Belası Kızıl EOKA Filminin İdeolojik Analizi

Kıbrıs’ın Belası Kızıl EOKA, EOKA terör örgütünün Türklere yönelik saldırının arttığı ve bu saldırıların Türk kamuoyunda karşılık bulduğu bir dönemde çekilmiştir. Sconamillo’nun deyişiyle “Türkiye’nin her yerinde ‘Kıbrıs Türklerindir’ mitingleri yapılmaktadır” (Scognamillo, 2004, s. 29). Filmin EOKA’nın saldırıları nedeniyle millî duyguların güçlendiği, böylesi olağanüstü bir dönemde çekilmesi, filmde EOKA karşıtlığı üzerinden şekillenen milliyetçi bir ideolojinin hâkim olmasını beraberinde getirmiştir. Bu ideolojinin çözümlenmesi dönemin düşünsel ikliminin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Bu doğrultuda bir yandan filmin anlatısal ve dilsel özellikleri belirlenerek filmde anlamların nasıl örgütlendiğine bakılmış diğer yandan da Kıbrıs’ta çatışan taraflara yönelik ideolojik üretimin nasıl gerçekleştirildiği incelenmiştir. Bu çerçevede Çiler Dursun’dan (2001) hareketle dört analitik kategori geliştirilmiştir. Bunlar: 1) “tematik çözümlenme”, 2) “görüntülerin ürettiği anlamlar”, 3) “karşıtlık ve dışlamalar” ve 4) “ideolojik seslenişler”.

Filmin Tematik Analizi

Filmin tematik çözümlenmesiyle söylemin hangi temalar etrafında geliştirildiği ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda açıklayıcı ve yorumlayıcı temel temalar “terör ve şiddet olaylarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan sebepler” ve “terör ve şiddet yoluyla elde edilmesi beklenen kazanımlar” olarak belirlenmiştir (Işık & Özdemir, 2019, s. 80). Filmin sansürlenmiş kısa versiyonuna erişebilmemiz analizimizi zorlaştırırsa da gerek sansür kararları gerekse filmin kalan kısmının yeterli veriyi sağladığı değerlendirilmektedir.

Filmde açılışında ekrana gelen “KIBRIS’ta kızıl tahrikçilerin körüklediği kanlı kavga dört sene sonra nihayetlenmiş bulunuyor...” şeklinde başlayan açıklama, 1956 yılından itibaren Kıbrıs’ta yaşanan terör ve şiddet olayların temel nedeninin sansür nedeniyle “kızıl tahrikçiler” olarak isimlendirilen EOKA terör örgütü mensuplarının uyguladığı terör ve şiddet olduğunu ortaya koyar. Sonrasında Ali ile Mahmut Amca isimli yakını ve babası arasında geçen diyaloglar, EOKA’nın Kıbrıs Türklerini yok etmek amacıyla buldukları her fırsatta Türklere saldırdığını gösterir. Ali de Kıbrıs Polis Teşkilatında görevli kardeşinin iki EOKA mensubunu yakalanmasına neden olduğu gerekçesiyle evini terk etmeye zorlanmıştır.

Filmde Kıbrıs Polis Kuvvetlerinde görevli bir karaktere yer verilmesinin bilinçli bir tercih olduğu değerlendirilmektedir. Adada Türklere yönelik sistematik saldırılar, daha önce de belirtildiği gibi Kıbrıs Polis Teşkilatı’nda görevli Abdullah Ali Rıza isimli bir polis şefine yapılan saldırıyla başlamıştır. Ayrıca Özdemir ve Özcan’ın da dikkat çektiği gibi İngiltere’nin böl ve yönet politikasının da etkisiyle Polis Kuvvetleri içerisinde çeşitli sebeplerle azalan Rum personelin yerine Türklerin alınması sonucunda başlangıçta %36 civarında olan Türk personel sayısı 1956 yılında %60’lara kadar çıkmıştır (Özdemir & Özcan, 2022, s. 232). Bu da İngilizlerle birlikte Kıbrıslı Türkleri EOKA’nın başlıca hedefi hâline getirir. Filmde, Polis Kuvvetlerinin EOKA ile girdiği çatışmada ölenlerin isimlerinin Yalçın, John ve Tom olarak verilerek herhangi bir Rum ismine yer verilmemesi, EOKA’nın İngiliz ve Türkleri hedef aldığına işaret etmektedir.

Ali’nin ve babası Recep’in konuşmalarındaki toprak vurgusu, Türklerin EOKA saldırılarının hedefi hâline gelmesinin temel nedeninin Kıbrıs’taki Türk varlığının ortadan kaldırılması olduğuna işaret eder. Ali’nin “Evini yurdunu bırakmak zor; zor değil imkânsız...”, “Nasıl bırakırım Mahmut Amca yıllar yılı alın teri döktüğüm yeri?”, “Ya bu toprak kime bırakacağız? Nasıl gideriz?” gibi sözleri, saldırının temel nedeninin Türklerin halen ellerinde tutmakta olduğu topraklar olduğunu göstermektedir. Baba Recep ise “Bir yere gideceğimiz yok oğlum. Çorbacı köpeği de bizim bir yere gitmeyeceğimizi bilir” şeklindeki sözlerle oğlunun

toprak konusundaki hassasiyetini paylaştığını vurgular.

Bu tespit, EOKA'nın terör eylemlerine girişmesinin temel nedeninin Türkleri Kıbrıs'tan atmak olduğunu da beraberinde getirir. Eğer eylemler başarılı olursa Türklere ait topraklar ve mülkler EOKA mensuplarının eline geçecektir. Nitekim Ali'nin küçük yaştaki kızı Zeynep'in "Anne, benim evdeki yatağımda kim yatıyor?" sorusuna abisi Mehmet'in evlerini basan EOKA mensubu teröristi kastederek "Benimkisinde o şişko adam yatıyordu" şeklindeki cevabı bu tespitle uyumludur. EOKA mensupları kendi aralarındaki konuşmalarında yalnızca Türkleri öldürmekten bahsederler, örgütlerinin ya da genel olarak Rumların amaçlarından bahsetmezler. Türkler ise sürekli saldırılarının amacının onları topraklarından atmak olduğu konusunda hemfikirdir.

Sonuç olarak filmin olay örgüsü ve diyalogları dikkatlice gözden geçirildiğinde, filmde şiddet ve terör olaylarına zemin hazırlayan temel itkinin, EOKA'nın Kıbrıs'ta yaşayan Türkleri yok etme isteği, Türklerin kendilerine uygulanan baskı ve teröre karşı direnmekte kazanacakları şeyin ise Kıbrıs'ta kendi topraklarında yaşama hakkı olduğu görülmüştür. EOKA Türkleri yok etmek için saldırmakta, Kıbrıs Türkleri ise can güvenlikleri ve topraklarını korumak için direnmektedir.

Görüntülerin Ürettiği Anlamlar

Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA, daha sonra çekilecek Kıbrıs filmlerinden farklı olarak çarpıcı eğretileme ve düzdeğişmecelerin yoğun şekilde kullanıldığı bir film değildir. Bunda filmin elimizdeki versiyonunun büyük ölçüde sansürlenmiş olmasının etkisi olabilir. Sonraki Kıbrıs konulu filmlerde sıklıkla karşılaşacağımız mehter marşları, askeri marşlar, bayraklar, geçit törenleri, Kurtuluş Savaşı'na ilişkin arşiv görüntüleri vb. semboller bu filmde neredeyse hiç görünmez. Yalnızca Atatürk'ün üzerinde "Ne mutlu Türk'üm diyene" yazan büyükçe bir çerçeveli fotoğrafı, Mehmet ve Zeynep'in odalarının duvarında asılı olarak sadece bir kez görünür.

İşte bu duvarda asılı Atatürk fotoğrafının, filmdeki belki de en güçlü millî sembollerden biri olduğu söylenebilir. Mehmet ve Zeynep, odalarında oyun oynadıkları sırada, Mehmet'in elinden fırlayan yastığın, Atatürk'ün cam çerçeve içerisindeki fotoğrafına çarpması üzerine Zeynep'in korkarak "Ya kırılıydı?" sorusuna Mehmet'in "O hiçbir zaman kırılmaz" şeklinde yanıtlaması, Atatürk'e duyulan güvenin bir yansımasıdır. Yine Zeynep'in "Ne mutlu Türk'ün diyene" sözünü kimin söylediği sorusuna Mehmet'in "Atatürk babamız" şeklinde cevap vermesi, bunun üzerine Zeynep'in Atatürk'ün dedesinin oğlu olmadığı hâlde neden ona Atatürk baba dediklerini sorması üzerine de "O tüm Türklerin babasıdır" demesi, Atatürk'ün Anadolu Türkleri tarafından olduğu gibi Kıbrıs Türkleri tarafından da millî kurtarıcı ve önder kabul edildiğini gösterir. Başka bir ifadeyle Atatürk, Kıbrıs Türkleri ile Türkiye Türklerinin ortak değeridir ve Kıbrıs Türkleri de Anadolu'daki soydaşları gibi Atatürk'e derin bir sevgiyle bağlıdır. (Resim 3)

Resim 3. Atatürk Sevgisini Gösteren Görsel

Filmde bir diğ er önemli milliyetçi sembol de sözleri değiştirilerek söylenen Plevne Marşı'dır. Filmin başında ve sonunda yer verilen marşın sözleri " n  büyük Mehmetçikler ben Kıbrıs'ı vermem diyor." şeklinde değiştirilmiştir. Osmanlı Dönemi'ne ait bu marşın, bir askeri marştan ziyade, bir şarkı formunda, bir düğün akşamı piyano eşliğinde oldukça modern kıyafetler içerisindeki bir topluluk tarafından seslendirilmesi oldukça ilginçtir. Normal şartlarda davudi bir sesle, asker  bir marş şeklinde söylenen Plevne Marşı'nın, modern kıyafetler giymiş kadın erkek karışık bir topluluk tarafından seslendirilmesi, sonraki yıllarda pek karşılaşmayacağımız bir durumdur. (Resim 4)

Filmde bir diğ er önemli sembol de Mehmet'in tarih kitabıdır. Mehmet evlerinden ayrıldıkları sırada bahçede, sandığın üzerinde duran tarih kitabını almak ister ama EOKA mensupları kitabı almasına izin vermez. Bu sahne tarihin Kıbrıs Türkleri açısından önemine vurgu yapar. Ayrıca Türklerin başlıca düşmanı konumundaki Rumlar da bu önemin farkındadır ve Türkleri tarihlerinden koparmaya çalışmaktadırlar. (Resim 5)

Resim 4. Düğün Sahnesine Ait Görsel

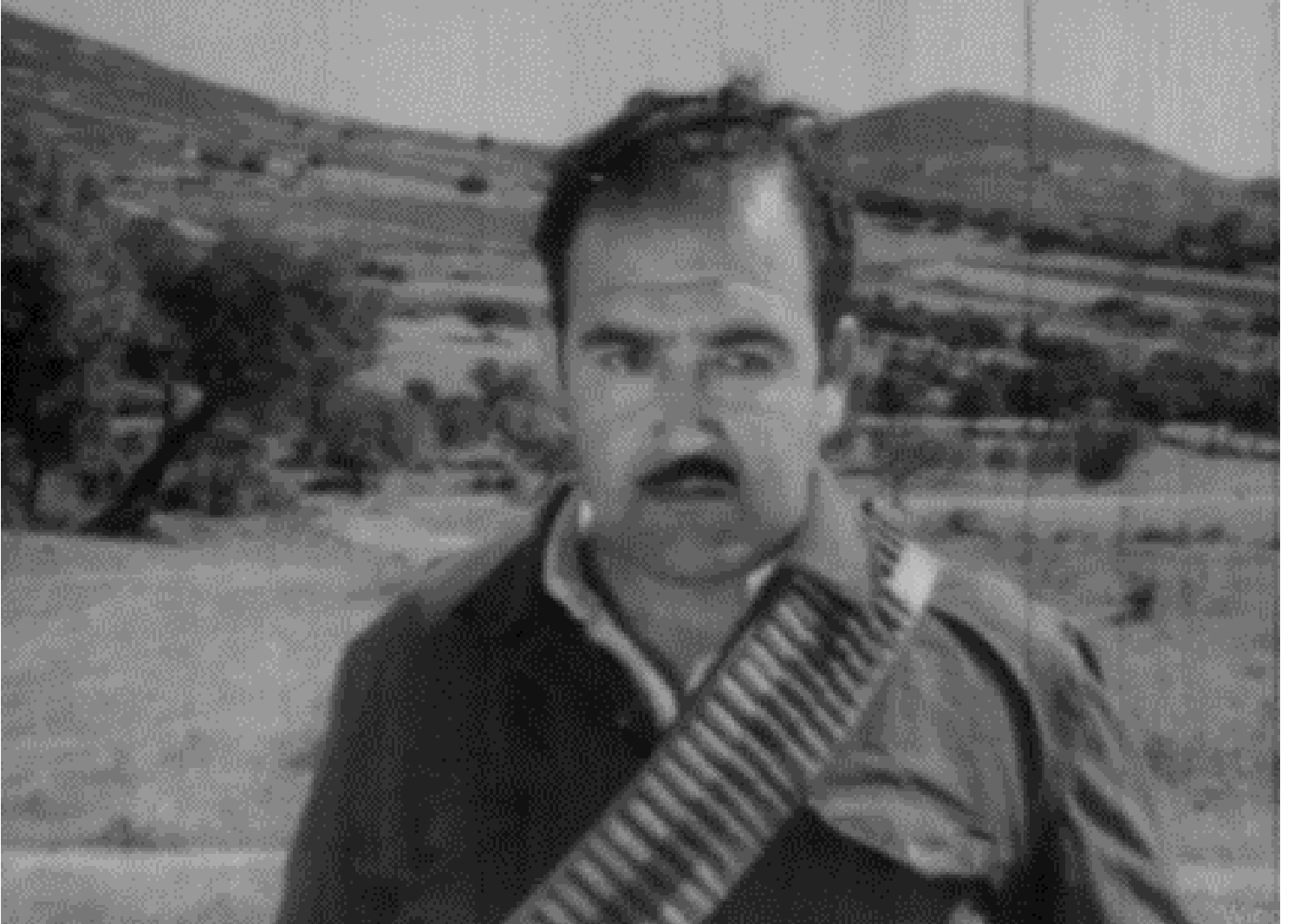

Resim 5. Rum  ete üyelerinin tarih kitabını çiğnediği görsel

Filmde milliyetçi semboller gibi dini sembolere neredeyse hiç yer verilmemiştir. Film boyunca ne Rum ne de Türk tarafının dini sembollerine ilişkin görüntülere ve tınıya rastlanmaz. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'na ve ona ilişkin herhangi bir sembole de yer verilmez. Ada halkının Müslüman ya da Hristiyan olmasına ilişkin herhangi bir vurgu da yoktur. Sadece Türklük ya da Rumluk üzerine vurgu yapılır. Film boyunca ne cami ya da kilise görüntüsüne ne de ezan ya da çan sesine yer verilmez. Ne Rumlar ne de Türkler ibadet ederken veya dua ederken gösterilmez. Filmde hiçbir bayrak görüntüsüne yer verilmemesi de oldukça ilginç bir bulgudur. Bu durumun sansür kararından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Kıyafetler de göstergebilimsel açıdan oldukça güçlü anlamlar içerir. Film boyunca Türkler modern kıyafetler içerisindedir. Sadece başlangıçtaki düğün sahnelerinde değil sonraki gündelik hayat ve hatta çatışma sahnelerinde de kadın ya da erkek tüm Türklerin kıyafetleri oldukça modern çizgiler taşır. Çiftçilik yapan Ali, Eşi ve çocukları için de bu durum geçerlidir. Buna karşılık EOKA mensubu teröristlerin ve birkaç kez görünen Rumların kıyafetleri geleneksel çizgilere sahiptir. Üstelik neredeyse tüm Rumlar silah kuşanmıştır. Hâlbuki Türkler silahlı çatışmaya girmek zorunda kaldıklarında dahi mermi şeritlerini vücutlarına sarmazlar. Sadece ellerinde tüfek bulunur. Bu kıyafet farklılığından yola çıkarak Türklerin modernleşmiş, gelişmiş, medeni bir topluluk olarak temsil edilirken Rumların gelişmemiş ve vahşi bir topluluk olarak temsil edildiği sonucuna ulaşılabilir. Sürekli silah kuşanmış hâlde görünmeleri ise saldırganlıklarının göstergesidir.

EOKA mensuplarının giydiği kıyafetler ve sürekli silah kuşanmış olarak gösterilmeleri, onların yasa dışılığının da göstergesi olarak kullanılmıştır. Giydikleri kıyafetler içerisinde Rumlar adeta çapulcu izlenimi yaratır. Türkler ise gündelik işleriyle uğraşan medeni insanlardır. Yalnızca Polis Kuvvetlerinde görevli olan Türklerde silah vardır. Onlar da silahlarını sadece üniforma giydikleri zamanlarda taşırlar. Üniformalı olmaları, onların yasallığına vurgu yapar. Türklerin güvenlik kuvvetleriyle çatıştığı görülmez; ancak Rumlar, meşru yönetimin bir parçası olan polis kuvvetlerine pusu kurar ve fırsat bulduklarında onları öldürürler. Film boyunca İngilizlerin adı geçmese de Yalçın ile birlikte pusuda öldürülen polislerin isimlerinin John ve Tom olması onların İngiliz olduğuna işaret eder. (Resim 6,7)

Resim 6. Rum Çete Mensuplarının Görseli

Resim 7. Rum Çete Mensuplarının Görself

Film boyunca hiçbir Rum kadının görünmemesi oldukça ilginç bir bulgu olarak karşımıza çıkmıştır. Hâlbuki silahlı çatışma dâhil her etkinlikte Türkler, sürekli kadın erkek birlikte gösterilmiştir. Bu durum Türklerin modernleşmiş bir topluluk olarak gösterilme isteğiyle ya da Türk toplumsal yaşamında kadına verilen değerin filme yansıtılma arzusuyla ilişkili olabilir. Nitekim filmin süpervizörü Ömer Lütfi Akad, Vurun Kahpeye filminde Kurtuluş Savaşı'nda kadınların oynadığı rolü, bir kadın öğretmen kahraman üzerinden anlatmıştır. Kadın kahramanlara ve Atatürk'e yapılan vurgunun, Ömer Lütfi Akad'dan kaynaklandığı düşünülebilir.

Bir yerleşim alanının ya da evin bakımlı ve zengin olması, orasının Türklere ait bir yerleşim yeri olduğunun göstergesi olarak sunulmuştur. Film boyunca gösterilen verimli tarlalar ve bakımlı, güzel mobilyalarla döşenmiş taş evler Türklerin yaşam alanlarıdır. Rumlar ise sürekli bu zenginliği ele geçirmeye çalışan vahşi, silahlı kişiler olarak gösterilmiştir. Recep'in selamını almayan Rum, ata binerken Mahmut Amca, Ali ve ailesini otomobile babalarının evine gönderir. Başka bir ifadeyle modernleşen Türkler ulaşım için otomobil kullanırken Rumlar hala at kullanmaya devam etmektedir.

Film, küçük bir kız çocuğunun yerde yatar vaziyette duran annesinin başında ağladığı sahne, ile açılır. Ardından önce merdivenlerden koşarak inen genç bir adamın ardından da yaşlı bir çiftçinin silahla vurulduğu görülür. Yaşlı çiftçi kendisini vuranlara "kahpeler" diye bağıırır. Bu görüntüler arka arkaya verilerek EOKA'nın, dolayısıyla da Rumların kadın, çocuk, genç, yaşlı fark etmeksizin tüm Türkleri vahşice katlettiğine göndermede bulunulur. Yaşlı çiftçinin "kahpeler" diyerek can vermesi ise EOKA'nın silahsız Türkleri pusu vb. ahlaki olmayan metotlarla katlettiğine işaret eder.

Karşıtlıklar ve Dışlamalar

Çiler Dursun'a (2001) göre "Bir anlamı belirleyen en önemli unsur, söylem içinde bir iktidar ilişkisinin süregittiğini gösteren çatışmadır". Taraflar iktidar ilişkileri içerisinde dışladıkları, reddettikleri konu, kişi veya olayların karşıtlıklarında kendilerini konumlandırarak kendi anlamlarını üretirler (s. 230). *Kızıl EOKA* filminde Kıbrıs Türkleri biz olarak Rumlar ise onlar şeklinde

konumlandırılmış ve filmde karşıtlık ve dışlamalar, aynı yıl çekilen *Kıbrıs Şehitleri* ve sonraki yıllarda çekilen diğer Kıbrıs konulu filmlerde de göreceğimiz üzere oldukça derin ve keskin şekilde kurulmuştur. Türkler gündelik işleriyle meşgul, medeni ve zengin bir topluluk olarak gösterilirken neredeyse tamamı EOKA mensubu olan Rumlar ise adları anılmadan geri kalmış, saldırgan, vahşi ve ahlaksız bir topluluk olarak temsil edilir. Sürekli silah kuşanmış olarak görünen Rumlar, buldukları her fırsatta Türklere saldırmakta onları acımasızca katletmektedir.

Türkler cesur ve mert kişiler olarak temsil edilirken Rumlar toplu hâlde hareket eden ve sürekli pusu kuran, hileci karakterlerdir. Ali tek başına önce EOKA cephaneliğinden silah çalar ardından da bu cephaneliği havaya uçurur. Henüz on yaşlarındaki Mehmet, dedesi Recep ve annesi Emine evlerini saran EOKA mensuplarına karşı kahramanca çatışır. Hiçbirisinde en ufak bir korku belirtisi görünmez. Hatta Ali'nin "Ya mermimiz sabaha karşı yetmezse?" şeklindeki kaygıları karşısında babası Recep, "Balta kürek yetmiyor mu oğul? Merak etme sabaha kadar dayanınız. Hele bir yol gelsinler. Onların cibilliyetini biliriz biz" sözleriyle cesaret verir. Rumlar ise silahlı gruplar hâlinde hareket eder ve yalnız ya da savunmasız hâlde yakaladıkları Türklere saldırırlar. Amaçları uğruna çocukları dahi kullanmaktan geri durmazlar. Görevden dönen Ahmet'i kuytuda pusuya düşürürler, üşüdüğünü düşündüğü bebeğini almaya çıkan küçük yaşta Zeynep'i esir alıp onu babasına karşı koz olarak kullanırlar.

Film boyunca Türklerin belki geçmişte hâkim millet olmanın verdiği özgüvenle EOKA mensuplarına ve Rumlara üstten bakan, yaptıklarını da şımarıklık olarak gören bir yaklaşımı söz konusudur. Ahmet'in, EOKA mensuplarıncı pusuya düştüğünde söylediği "Yazık size, senelerce Türklerin çanağını yaladınız" sözleri bunun en açık göstergesidir. Ayrıca hem Mahmut Amca hem Recep hem de Yalçın karakteri, EOKA'nın yaptığı eylemlerle "iyice azıttığını" ifade ederler. Bu söylem aynı zamanda Rumların başka devletlerden destek alarak kendilerinden beklenmeyen davranışlar sergilemeye başladığına göndermede bulunur. Kendi başlarına bir şey yapamayan Rumlar, Yunanistan'dan ya da Avrupalı devletlerden aldıkları destekle EOKA çatısı altında bir araya gelerek korumasız Türklere zarar vermektedir. Yalçın'ın "fena azıttılar, müdafaasız bulunca çullanıyolar" sözleri bu durumun özeti gibidir.

Filmde Rumlara karşı "Rum" adı verilerek herhangi bir eleştiri ya da olumsuz görüş dile getirilmez. Ancak at üzerinde geçen bir Rum'un Recep'in verdiği selamı almadan hızla yakınından geçtiği sahne oldukça güçlü mesajlar içerir. Bu duruma çok bozulan Recep "Artık bunlar selamımızı da almaz oldu" diye serzenişte bulunur. Oğlunun "ama kırk yıllık komşumuz" sözüne ise "Hangi komşuluk? Niko (isim tam anlaşılmıyor) suyumuzu çevirdi, bahçemizi nasıl sulayacağı bakalım?" sözleriyle karşılık verir. Verilen selamın alınmaması ve bu diyaloglar Türk ve Rum toplumlarının birlikte yaşamasının imkânsızlığına açıkça göndermede bulunur.

Buraya kadar verilen bilgiler genel anlamıyla değerlendirildiğinde EOKA filminde kurulan karşıtlıkların temelde biz ve onlar karşıtlığı etrafında üretildiği söylenebilir. Film boyunca yaşanan tüm çatışmalar, olumlu özelliklerle donatılmış "biz" yani Kıbrıs Türkleri ile olumsuz özelliklerle donatılmış "onlar" yani EOKA terör örgütü mensupları ve onları destekleyen Rumlar arasında yaşanan bir güç mücadelesi olarak temsil edilmiştir. Bu kapsamda filmde inşa edilen başlıca karşıtlıklar şu şekilde sıralanabilir:

Biz	Onlar
Kıbrıs Türkleri	EOKA mensubu Rumlar
Medeni	Vahşi
Barışsever	Saldırgan
Cesur	Korkak
Zengin	Çapulcu
Yasal	Yasa dışı
Ahlaklı	Ahlaksız
Üreten	Yağmalayan
İmar eden	Yıkan

Sonuç olarak *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA'nın Dışişleri Bakanlığının yukarıda bahsedilen tavsiyesine uygun olarak "...Kıbrıs'taki Türk ve Rum cemaatlerinin birlikte yaşayamayacaklarını gösteren ve EOKA'nın tedhişçilik hareketlerini ve ırkdaşlarımıza reva gördüğü muameleleri tasvir edecek" şekilde çekildiği söylenebilir. Gerçekten de filmin sansür kararıyla kısaltılmış versiyonunda bile Türk ve Rum toplumları arasındaki karşıtlığın geri dönülmez şekilde derin ve keskin kurulduğu görülmektedir.*

İdeolojik Seslenişler

Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA, Kıbrıs Türklerini canlarını, mallarını ve topraklarını korumak için direnmeye çağıran bir filmidir. Film süresince erkek, kadın, çocuk, yaşlı tüm Kıbrıs Türkleri, EOKA terör örgütü mensuplarının yarattığı tehlike karşısında onlara karşı birleşmeye ve gerektiğinde onlarla çatışmaya davet edilir. Rumlar filmde belirtilmeyen aldıkları güçle şımarmışlar

ve bu şımarıklıkla Türkleri yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan atmak üzere harekete geçmişlerdir. EOKA mensuplarının saldırganlığı ve vahşiliği karşısında Kıbrıs Türklerinin acilen birleşmesi, onlara karşı durması, gerektiğinde onlarla çatışması bir zorunluluktur. Korkulmamalı, topraklar ve yaşam alanları terk edilmemelidir.

Filmde diğer Kıbrıs konulu Türk filmlerinde sıklıkla karşımıza çıkan Türkiye'den yardım ve destek isteyen ideolojik seslenişlere bu filmde neredeyse hiç rastlanmaz. Mahmut Amca'nın Ali ve ailesi evlerine geldiğinde söylediği "Korkmayın milletimiz bizi unutmaz. Hem burada sahillerimiz daha bol daha çabuk denize dökeriz" sözleri ve Plevne marşının değiştirilerek söylenen "ünü büyük Ünü büyük Mehmetçikler ben Kıbrıs'ı vermem diyor" nakaratı dışında Türkiye'ye yönelik bir çağrıya rastlanmaz. İlk bakışta bu durumun 12 Mart 1959 tarih ve 19 sayılı Kurul Kararı çerçevesinde Türkiye'ye ilişkin mesajların sansürlenmesiyle ilişkili olduğu değerlendirilebilir. Ancak anılan karar incelendiğinde bu konuda önemli bir kısıtlamanın bulunmadığı görülmüştür. Bu durumun filmin çekimlerinin yapıldığı 1958 yılında İngiltere'nin adanın egemen devleti olması ve Türkiye'nin adaya bir müdahale ihtimalinin düşük görülmesiyle ilgili olabileceği değerlendirilmektedir. Kıbrıs'ın müstakil bir devlet hâline geldiği 1960 yılından sonra bu daha güçlü bir seçenek olarak tartışılmaya başlamıştır. Bu da filmlere Türkiye'yi ve Türk gençlerini Kıbrıslı Türklere destek olmaya yönelik mesajların artması şeklinde yansımıştır.

Sonuç

Bu çalışmada Kıbrıs'ta yaşanan terör ve çatışma olaylarını konu alan ilk Türk filmi, *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA'nın* (1959) az bilinen öyküsü anlatılmış ve filmde terör ve şiddet olaylarının nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda Türker İnanoğlu ve Sezer Sezin'in konuşmalarından ve hatıralarından yola çıkılarak filmin az bilinen öyküsü ayrıntılı olarak ortaya çıkarılmıştır. Hükümet yetkililerinin telkinlerine uygun şekilde çekilen filmin yaşanan uluslararası gelişmeler sonrasında yasaklanması oldukça ilginç bir öykünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dönemin en büyük yıldızlarından Sezer Sezin'in itirazlarına rağmen çekilen film, onun Kâğıthane'de kurmayı planladığı Hollywood benzeri bir stüdyo hayalini de imkânsız hale getirmiştir. Film dış politika sinema ilişkisinin dinamiklerini ortaya koyması açısından oldukça özgün bir örnektir.

Film birçok açıdan kendisinden sonra çekilen Kıbrıs konulu filmlere benzemez. Öncelikle filmde diğer filmlerde sıklıkla kullanılan dini sembollere yer verilmemiştir. Film boyunca ne bir cami ya da kilise görünür ne de ezan ya da çan sesi duyulur. Ne Türkler ne de Rumlar dua ederken ya da ibadet ederken gösterilmez. Mehter marşları, bayraklar; haç, hilal vb. semboller kullanılmaz.

Sonraki yıllarda çekilen filmlerde farklı olan bir diğer yön de Türkiye'nin desteğine olan ihtiyaca yapılan vurgudur. Filmde Türkiye'nin adı geçmez, sadece Mehmetçik kavramı üzerinden bazı imalarda bulunulur. Mücadele vermesi gereken, canlarını ve topraklarını koruması gerekenler Kıbrıslı Türklerin kendileridir. Anadolu Türklerine, Kıbrıs Türklerine yardım etmeleri için doğrudan ya da dolaylı bir çağrıda bulunulmaz. Film boyunca EOKA'nın saldırıları karşısında kadın, erkek her yaşta Kıbrıs Türkünün birleşmenin önemine vurgu yapılır. Başka bir ifadeyle *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA'nın*, Ali ve ailesinin direniş öyküsü üzerinden tüm Kıbrıs Türklerine onlar gibi davranarak EOKA saldırıları karşısında direnmeleri, topraklarını terk etmemeleri onurlu bir yaşam savaşı vermeleri çağrısı yapan bir film olduğu söylenebilir.

Film boyunca kurulan karşıtlıklar oldukça derin ve keskindir. Türklere olumlu özelliklerle donatılırken onların karşısına olanca olumsuzluklarıyla Rumlar çıkarılır. Cesaret ve kahramanlık kadın, erkek, çocuk ve yaşlı tüm Türklerin ortak özelliklerdir. Özellikle kadın karakterler edilgen değil, direngen karakterler olarak ön plana çıkar ve EOKA mensuplarının saldırıları karşısında erkekler gibi cesurca çatışırlar. Buna karşın Rumlar saldırgan, hilekâr, menfaatçi, vahşi ve korkaktır. Sürekli toplu hâlde ve silahlı olarak gezerler. Biraz güç kazandıklarında şımarırlar ve kırk yıllık komşularını dahi tanımazlar. Pusu kurarak ya da başkaca kurnazlıklarla rakiplerini tuzağa düşürerek onlara türlü fenalıklar yaparlar. Çocuk, kadın, ihtiyar fark etmeksizin fırsat bulduklarında Türkleri öldürürler. Nitekim sık sık yaşlı, çocuk, kadın ve savunmaz kimselere saldırılarda bulunması EOKA'nın dolayısıyla da Rumların vahşiliğinin en açık göstergesidir. Türkler ise hiçbir zaman silahsız Rumlara saldırmaz, onlara işkence veya başkaca fenalıklar yapmaz.

Filmde görünen neredeyse tüm Rum karakterler ya EOKA mensubudur ya da onların yaptığı eylemleri onaylayan kişilerdir. Kıbrıs Şehitleri (1959) filmine benzer şekilde Türklere yapılan saldırıların yanlış olduğunu söyleyen herhangi bir Rum karaktere rastlanmaz. Böylece, Türklere yapılan saldırıların sadece EOKA mensuplarıyla sınırlı olmadığına, kitlesel olarak bütün Rumların, Türklerin yok edilmesine ve toprak, mallarına el koymasına onay verdiğine dolayısıyla da Türklere Rumlar arasındaki karşıtlığın doldurulamayacak kadar derin ve keskin olduğuna (Kara, 2022, s. 58) göndermede bulunulur.

Karşıtlık ve dışlamaların derin olması Kıbrıslı Türklere yönelik direniş çağrısının güçlü olmasını beraberinde getirir. EOKA saldırılarının ciddiyeti ve bundan cesaret alan Rumların Türk komşularının sularını keserek selamlarını bile almaması, Kıbrıs Türklerinin karşı karşıya kaldıkları tehlikenin büyüklüğünü dolayısıyla da birleşme ihtiyacının aciliyetini ortaya koyar. Karşı karşıya kalınan tehlike karşısında Kıbrıslı Türkler Ali ve geniş ailesi gibi canlarını ve topraklarını korumak için mücadele etmeye çağrılır.

Yapılan analizler sonucunda *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA'nın*, birçok açıdan Türk sinemasının en özgün filmlerinden birisi

olduğu, Hükümetin tavsiyelerine uygun olarak çekilmesine karşın değişen dış politika nedeniyle yasaklandığı, bu yasaklamanın filmin başrol oyuncusu Sezer Sezin'in sahipleri arasında yer aldığı Türk Export şirketinin batmasına neden olduğu, filmin kendisinden sonra çekilen filmlerden farklı olarak dini referanslar ve Türkiye'ye yönelik destek çağrılarına yer vermediği, film boyunca, filmin çekildiği dönemde Kıbrıs'a yönelik Türk dış politikasının temel tezi olan "taksim" görüşüne uygun şekilde Türkler ve Rumlar arasında doldurulamaz derinlikte karşıtlık inşa edildiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Filmin anılan dönemde Türk dış politikasının temel tezi olan "taksim" tezine uygun şekilde çekilmesine rağmen bu politikanın kısa süre içerisinde değişmesinin ardından yasaklanması, Türkiye'de dış politika-sinema ilişkisi konusunda önemli ipuçları sağlar. Dış politikanın değişmesinin, bir önceki politikaya uygun şekilde hazırlanan filmlerin sansürlenmesine hatta yasaklanmasına neden olabileceğini gösterir.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- CChambers, J. W. (1994). *All Quiet on the Western Front* (1930): The antiwar film and the image of the First World War. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 14(4), 377-411.
- Denizli, A. (2014). *Kıbrıs Barış Harekâtı: 20 Temmuz 1974*. Berikan Yayınevi.
- Denizli, A. (2020). Kıbrıs'ta Yunan terör örgütü EOKA ve katliamları. *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2, 1-25.
- Dursun, Ç. (2001). *TV Haberlerinde İdeoloji*. İmge Yayınları.
- Evren, B. (2011). *Sezer Sezin*. Antalya Altın Portakal Film Festivali Yayınları.
- French, D. (2015). *Fighting EOKA: The British Counter-Insurgency Campaign on Cyprus, 1955-1959*. Oxford University Press.
- Işık, M., & Özdemir, E. (2017). Türk sinemasında Kore Savaşı'nı konu alan filmlerde ideoloji ve özne. *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 127-132.
- Işık, M., & Özdemir, E. (2019). Türk sinemasında Kore Savaşı'nı konu alan filmlerde ideoloji ve özne. İçinde E. Doğan (Ed.), *Turkish Cinema Researches* (s. 71-94). IJOPEC.
- İnanoğlu, T. (2004). *5555 Afişle Türk Sineması*. Kabalıcı Yayınları.
- Kara, E. (2022). Türk sinemasında 1974 Barış Harekâtı öncesi Kıbrıs olaylarını konu alan filmlerde ideoloji ve özne (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Batman Üniversitesi.
- Karadoğan, A., & Öztürk, S. R. (2022a). *Türkiye'de Sinema Sansürünün Tarihi (1932-1988): Sansür Karar Defterleri Üzerine Bir İnceleme* (Cilt 1). Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Karadoğan, A., & Öztürk, S. R. (2022b). *Türkiye'de Sinema Sansürünün Tarihi (1932-1988): Sansür Karar Defterleri Üzerine Bir İnceleme* (Cilt 2). Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kırca, A. (Direktör). (2010). *Siyaset Meydanı: Bay Sinema Türker İnanoğlu I. Bölüm* (1. Bölüm). Siyaset Meydanı.
- Makarios, D. (2005). *Karanlık Yön EOKA*. Galeri Kültür Yayınları.
- Mayes, S. (1960). *Cyprus and Makarios*. Putnam.
- Milliyet. (1955, Haziran 21). Kıbrıs için bir film çevrilecek. *Milliyet Gazetesi*, 2.
- Nisan Haçer (Direktör). (1959). *Kıbrıs'ın Belası Kızıl EOKA*.
- Novo, A. (2020). *The EOKA Cause: Nationalism and the Failure of Cypriot Enosis*. Bloomsbury Publishing.
- Özdemir, E., & Özcan, A. (2022). *Gayrinizami Harp Tarihi: Direniş, Ayaklanma, Çatışma*. Kronik Kitap.
- Özgüç, A. (1995). *Türk Film Yönetmenleri Sözlüğü*. Afa Yayınları.
- Özgüç, A. (2012). *Ansiklopedik Türk Filmleri Sözlüğü*. Horizon International.
- Scognamillo, G. (2004). *Bay Sinema: Türker İnanoğlu*. Doğan Kitapçılık.
- Scognamillo, G. (2014). *Türk Sinema Tarihi*. Kabalıcı Yayınları.
- Tolgay, A. (2023, Ağustos 6). Artun ailesi'nin Kıbrıs'a dokunuşları. *Kıbrıs Gazetesi*. www.kibrisgazetesi.com/artun-ailesinin-kibrisa-dokunuşlari-makale,19596.html
- Türköl, F. (2019). Türk filmlerinde Kıbrıs ve Kıbrıslı Türkler: Türkiye kameralarında kabul ve ret. *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 9-37.

Structured Abstract

War and armed conflicts have been among the most frequently discussed topics in Turkish cinema since the beginning of the Turkish cinema. Although war and armed conflicts have an impact on Turkish cinema history and are among the most frequently discussed topics in Turkish cinema, it is not possible to say that this interaction attracts the attention of academics and researchers. The study realizes this situation as a problematic and examines the Turkish film, *Cyprus' Evil: Red EOKA* which is the first Turkish film about the terror and conflict events in Cyprus. The film released in 1959 and is about the terror and violence in Cyprus, caused by the terrorist organization EOKA. In this study, the little-known story of the film will be told and how terrorism and violence are represented in the film will be revealed. Firstly, archive documents were examined, the speeches and memories of witnesses such as Türker İnanoğlu and Sezer Sezin were evaluated with these documents, and finally, the little-known story of the film was revealed in detail and the films were analyzed using the qualitative content analysis method. As a result of the analysis, it was determined that the film made a call to all Turkish Cypriots to behave like them, to resist EOKA attacks, not to leave their lands and to fight an honorable life, through the resistance story of Ali and his family. It has been observed that the film, unlike the films shot after it, does not include religious references and calls for support for Turkey, and that the contradictions in the film are built at an irreplaceable depth in accordance with the "partition" view, which was the basic thesis of Turkish foreign policy towards Cyprus at the time the film was shot. In the film, it was concluded that the deep opposition and exclusion brought about a strong call for resistance against the Turkish Cypriots. The contrasts established throughout the film are quite deep and sharp. While equipping Turks with positive features; The Greeks are brought up against them with all their negativity. Courage and heroism are common characteristics of all Turks, men, women, children and the elderly. In particular, female characters stand out as resilient, not passive characters, and they fight bravely like men against the attacks of EOKA members. On the other hand, Greeks are aggressive, deceitful, self-serving, wild and cowardly. The brutality of the EOKA attacks and the fact that the Greek Cypriots who were encouraged by this did not even greet their Turkish neighbors by cutting off their water supply reveals the magnitude of the danger that the Turkish Cypriots face and therefore the urgency of the need for unity. Almost all Greek characters appearing in the film are either members of EOKA or approve of their actions. Similar to the movie *Cyprus Martyrs* (1959), there is no Greek character saying that the attacks on Turks are wrong. Thus, it is referenced that the attacks on the Turks are not limited to EOKA members only, that all Greeks massively approve of the destruction of the Turks and the seizure of their land and property, and therefore the antagonism between the Turks and the Greeks is too deep and sharp to be filled. The depth of opposition and exclusion makes the call for resistance against the Turkish Cypriots stronger. Turkey is not mentioned in the movie, only some hints are made through the concept of Mehmetçik. It is the Turkish Cypriots themselves who must fight and protect their lives and lands. In the danger faced, the Turkish Cypriots should continue to fight to protect their lives and lands, like Ali and his extended family. The brutality of the EOKA attacks and the fact that the Greek Cypriots who were encouraged by this situation, cut off the water supply of their Turkish neighbors and did not even receive greeting of them, reveals the magnitude of the danger that the Turkish Cypriots face and the urgency of the need for unity. It has been determined that the danger they face, Turkish Cypriots, like Ali and his extended family, are called to fight to protect their lives and lands.